

"לא מדמיינים שזה קורה לבנים": חוויית הפגיעה המינית בילדות בקרב גברים פלסטינים בישראל

חן אבידר¹* והשאם אבו-ריא²

¹ הפקולטה לעבודה סוציאלית, מכללת אשקלון
² בית הספר לעבודה סוציאלית, אוניברסיטת תל אביב

תקציר

רקע: פגיעה מינית בילדים היא תופעה עולמית הקיימת גם בישראל. בתוך כך, בנים פלסטינים בישראל הם הקבוצה שמצויה בסיכון הגבוה ביותר במדינה להיפגע מינית.

מטרת המחקר: להבין כיצד הקשרי חייהם של בנים פלסטינים בישראל מעצבים את תופעת הפגיעה המינית בהם, מנקודת מבטם של גברים שנפגעו מינית בילדותם.

שיטת המחקר: מחקר איכותני נרטיבי שבו רואיינו 12 גברים פלסטינים בישראל שעברו פגיעה מינית בילדותם. הנתונים נותחו בשיטת התאוריה המעוגנת בשדה.

ממצאים: הסברי המשתתפים לכך שנפגעו מינית נחלקו לחמש קטגוריות: (א) תפיסה רווחת בקרב ההורים שהמרחב הציבורי בטוח לבנים, וכי הם אינם יכולים להיפגע בו מינית; (ב) חוסר מודעות חמור לכך שבנים יכולים להיפגע מינית בתוך המשפחה; (ג) סיכון ענישה נמוך לפוגעים בבנים, שהופך בנים לקורבנות אטרקטיביים בעיני הפוגעים; (ד) היעדר בדיקה ותגובה נאותה מצד ההורים לפגיעה, למרות רמזים ועדויות לה; (ה) האחריות להתמודדות עם הפגיעה הוטלה על הבנים, שהרגישו בדידות וייאוש. רובם בחרו להסתיר את הפגיעה, מה שאפשר את המשך התרחשויות והעמיק את מצוקתם.

מסקנות והשלכות לפרקטיקה ולמדיניות: הכחשה חברתית משתיקה את תופעת הפגיעה המינית בבנים פלסטינים בישראל, ומעמידה אותם בסיכון מוגבר במרחב הציבורי והפרטי כאחד. ללא מודעות

* מאמר זה מבוסס על עבודת דוקטור של המחבר הראשון, שבוצעה במסגרת התוכנית לדוקטורט בעבודה סוציאלית באוניברסיטת תל אביב. תודותנו לפרופ' דפנה הקר על הנחייתה המסורה והמקצועית.

והגנה משפחתית, הנפגעים נאלצים להתמודד לבדם עם הפגיעה והשלכותיה במשך שנים. כדי להיאבק בכך, יש להגביר את המודעות לנושא במסגרות החינוך הערביות בישראל, בעזרת מחנכים חיצוניים שאינם כפופים להקשר החברתי המשותף.

מילות מפתח: פגיעה מינית בילדות, בנים כקורבנות, ערבים-פלסטינים, תאוריית ההצטלבות

מבוא

מחקר זה מתבסס על הפרדיגמה ההבנייתית, וההנחה שמציאות מתעצבת מתוך נקודת המבט של אדם הממוקם בהקשר סביבתי ייחודי (Neimeyer & Levitt, 2001). לפי תאוריית ההצטלבות (intersectionality) של קרנשו (Crenshaw, 1989), כל אדם ממוקם בצירי זהות שונים שבהם הוא עשוי להיות בעמדה דומיננטית או דכאנית, בהתאם ליחסי הכוח החברתיים. בביקורתה על הפמיניזם שהאחיד בין נשים לבנות ושחורות בארה"ב, טענה קרנשו (שם) שנשים אפרו-אמריקאיות חוות דיכוי באופן שונה מנשים לבנות, בשל הצטלבות צירי המין והגזע. התאוריה הדגישה את חוויותיהן של קבוצות הנמצאות בצירי דיכוי מצטלבים, וביקשה לחשוף את מצוקותיהן הייחודיות. אף שהתאוריה התמקדה בעיקר בנשים, היא שימשה גם להבנת חוויות דיכוי של גברים בצירי זהות מצטלבים (Nash, 2008).

מחקר זה מתמקד בבנים פלסטינים בישראל שנפגעו מינית בילדותם, תוך שימוש בתאוריית ההצטלבות כדי להאיר על חוויותיהם הייחודיות. אוכלוסיית המחקר ממוקמת בארבעה צירי זהות מרכזיים: (1) מין – עמדה דומיננטית, שכן בחברה הפלסטינית, כמו בחברות רבות אחרות, בנים נהנים מפריבילגיות יחסיות (סער, 2012); (2) גיל – עמדת דיכוי, כיוון שילדים נתונים לשליטת מבוגרים בחברה הפלסטינית (אבו-בקר, 2007); (3) יחסי כוח במדינה – עמדת דיכוי, בשל אפליה שיטתית של החברה הפלסטינית בישראל לעומת החברה היהודית (רודניצקי, 2014); (4) קורבנות לפשע – עמדת דיכוי, שכן קורבנות חושפת את האדם להדרה וליחס מפלה, בשל ניסיון חברתי להצדיק את קיום האירוע הטראומטי (Dancig-Rosenberg & Yosef, 2019; Lerner, 1980). שילוב צירים אלו, לפי תאוריית ההצטלבות, יוצר חוויות דיכוי ייחודית המצריכה מחקר מעמיק (Crenshaw, 1989).

סקירת ספרות

פגיעה מינית בבנים

פגיעה מינית בילדות, המוגדרת כאקטים מיניים שנעשים בקטין תוך ניצול כוח או אמון (World Health Organization [WHO], 1999), היא תופעה שכיחה כלפי ילדים בני שני המגדרים, אך שכיחותה גבוהה יותר בקרב בנות (8%–31%) לעומת בנים (3%–17%) (Barth et al., 2013). עם זאת, השלכותיה הפוטנציאליות משותפות ברובן לנפגעים ולנפגעות, וכוללות דיכאון, חרדה, דיסוציאציה, סומטיזציה, פסיכוזא ושימוש בחומרים ממכרים (Briere & Scott, 2014).

לצד זאת, בספרות המחקרית והקלינית זוהו שלוש השלכות ייחודיות שעליהן מדווחים נפגעים ממין זכר: תפיסת גבריות פגומה, בלבול בנוגע לנטייה מינית וחשיפה מעוכבת (Gartner, 2018). השלכות אלו נובעות מסתירה בין הציפיות החברתיות מהמגדר הגברי – חוזק ואסרטיביות – לבין תחושות של חוסר אונים וקורבנות המאפיינות את חווית הפגיעה. הפגיעה כוללת לעיתים קרובות אינטראקציה מינית ראשונה עם בן/גבר אחר (Spiegel, 2013), ומעוררת בקרב הנפגע את השאלה מדוע דווקא הוא נפגע (Gartner, 2018). נפגעים רבים תופסים את הפגיעה כהוכחה לכך שהם אינם גבריים מספיק, או שרצו בפגיעה המינית. על רקע זה הם מדווחים על תפיסת גבריות פגומה ועל בלבול בנטייתם המינית, שמלווים בבושה עמוקה (Alaggia, 2005; Willis et al., 2014). בהתאמה, נפגעים נוטים לחשוף את הפגיעה רק כעבור 15–21 שנים בממוצע, אף כי חשיפה מוקדמת עשויה להפחית מצוקה (Easton, 2014; Romano et al., 2019).

פגיעה מינית בבנים בחברות ערביות ובחברה הפלסטינית בישראל

סקירות עדכניות על פגיעה מינית בילדות בחברות ערביות מדגישות מחסור בידע בתחום, בשל רגישות הנושא בחברות אלה והכחשה חברתית של התופעה (Attrash-Najjar & Katz, 2023). מחקרים מעטים מתמקדים בנפגעים, בין היתר בשל קישור מוטעה בין פגיעה מינית בבנים להומוסקסואליות – נושא רגיש המלווה בסטיגמות קשות (El Khoury et al., 2021). עם זאת, מחקרים שבחנו את התופעה גם בקרב בנים הצביעו בעקביות על שיעורי פגיעה גבוהים יותר בקרבם בהשוואה לבנות (Gerbaka et al., 2021).

בדומה למחקרים בחברות ערביות, במחקר שנערך בישראל על התעללות והזנחה של ילדים עד גיל 17, נמצא שבנים פלסטינים בישראל נפגעים מינית בשיעור 28.4% מהאוכלוסייה. בהשוואה לכך, בנות פלסטיניות, בנים יהודים ובנות יהודיות נפגעים/ות בשיעור של 17.6%–18.7% מהאוכלוסייה (Lev-Wiesel et al., 2016). ממצא דומה התגלה גם במחקרים קודמים (Attar-Schwartz, 2009; Zeira et al., 2002).

בסקירת מחקרים שעסקו בפגיעה מינית בחברות ערביות, נטען שההסברים הקיימים לכך שבנים נפגעים מינית בשיעור גבוה יותר מבנות אינם משכנעים דיים (Gerbaka et al., 2021). בהקשר הפלסטיני בישראל, חוקרים הציעו כי הסבר אפשרי לכך הוא החשיבות הרבה המיוחסת בחברה זו לשמירה על בתוליהן של בנות ונשים לא נשואות (Attar-Schwartz, 2009; Zeira et al., 2002).

(2002). בחברה הפלסטינית, כחברה ערבית, הידיעה כי בת/אישה אינה בתולה טרם נישואיה נתפסת כ"מכתימה את כבוד משפחתה", ובמקרים כאלו משפחות מבצעות צעדים רבים כדי להגן על המוניטין שלהן (אבו-בקר, 2012). מנגד, החברה הפלסטינית סלחנית יותר כלפי בן/גבר שקיים יחסי מין טרם הנישואין (Gesser-Edelsburg & Arabia, 2018).

על רקע זה זוהו שלושה הסברים אפשריים לאנומליה המגדרית, חלקם ללא תמיכה מחקרית: (1) בנות פלסטיניות נפגעות מינית פחות מבנים, כיוון שמשפחותיהן מפקחות עליהן בזירה הציבורית, ולכן הן חשופות פחות לפוגעים מחוץ למשפחה, בניגוד לחשיפתם של בנים לפוגעים אלו (Gerbaka et al., 2021); (2) פגיעה מינית בבנים לא משאירה סימן פיזי ברור, בניגוד לפגיעה שכוללת חדירה בקרב בנות, ולכן פוגעים מעדיפים לפגוע בבנים כדי לסכן את עצמם פחות בהשוואה לפגיעה בבנות, במקרה של חשיפת הפגיעה המינית (ד. אבראהים, קומוניקציה אישית, 20 ביולי 2016); (3) ממצאי השכיחות לא משקפים את השכיחות האמיתית של פגיעה מינית בבנות פלסטיניות, שכן הן לא מדווחות על פגיעות בהן אף במחקרים אנונימיים מחשש לסנקציות חברתיות, ואילו בנים עשויים לדווח על כך יותר במחקרים כיוון שהם חוששים פחות מסנקציות שתופעלנה נגדם (Attar-Schwartz, 2009). הסברים אלו לא נבדקו כלל מנקודת מבטם של נפגעים.

גורמים המאפשרים פגיעה מינית בחברה הפלסטינית בישראל

החברה הפלסטינית בישראל מהווה כ-21% מאזרחי המדינה (הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, 2022), ולה מאפיינים חברתיים ודמוגרפיים ייחודיים המבדילים אותה מחברת הרוב היהודית (סמוחה, 2017). חברה זו מהווה מיעוט אתני החווה שוליות ואפליה מוסדית, אשר משתקפות בייצוג יתר במדדים שליליים בהשוואה לחברה היהודית בישראל (ג'ראסי, 2012). מאז 1948, החברה הפלסטינית בישראל עוברת תהליכי שינוי לעבר מודרניזציה, הכוללים מעבר מחברה שמרנית ולא משכילה לחברה הממוקדת בצמיחה כלכלית, הישגים והשכלה (קימרלינג ומגדל, 1999). במקביל, פועל בחברה כוח מנוגד השואף לחזק את שמרנותה ואת הערכים הפטריארכליים והדתיים המאפיינים חברות פרה-מודרניות (Azaiza, 2013). בשל כך, למרות תהליכי השינוי, חוקרים מתייחסים לחברה זו כחברה קולקטיביסטית שממשיכה לפעול באופן פנימי כחברה פטריארכלית (אבו-בקר, 2012; Meler, 2020).

ההקשר החברתי-תרבותי-פוליטי שבו מתקיימת פגיעה מינית בילדות משפיע על מאפייניה ועל השלכותיה עבור הפרט, ולכן חשוב להתבונן על הקשר זה (Fontes & Plummer, 2010). חבוש ועליאן (Haboush & Alyan, 2013) ניתחו מאפיינים חברתיים בחברות ערביות שמאפשרים פגיעה מינית בילדים. הגורמים שיפורטו להלן משקפים את ההקשר המשפחתי, החברתי והפוליטי שבו מתקיימת תופעת הפגיעה המינית בבנים פלסטינים בישראל:

1. **היררכיה במשפחה:** המשפחה הפלסטינית מאופיינת במבנה היררכי, שבו מין (זכר מעל נקבה) וגיל (מבוגר מעל צעיר) משפיעים על יחסי הכוחות (Haj-Yahia, 2019). ילדים מחונכים לציות למבוגרים ולהעדיף את טובת המשפחה על פני רווחתם האישית, מה שעלול לאפשר ניצול מיני במסגרת המשפחתית (Katz et al., 2022).

2. **כבוד המשפחה:** כבוד המשפחה הוא מרכיב מרכזי בזהות של הפרט והמשפחה הפלסטינית (Younes, 2014). כל התנהגות שנתפסת כבלתי ראויה עלולה לפגוע במעמד המשפחה בקהילה (Joseph, 1996). פוגעים יכולים לנצל את החשש מחשיפת הפגיעה, המאיימת על מעמד המשפחה בקהילה, ולהמשיך את הפגיעה תוך שימוש באיומים על הנפגע (Abu Baker & Dwairy, 2003).

3. **מיניות נחשבת לטאבו:** מיניות נחשבת לטאבו בחברה הפלסטינית בישראל, ומחקרים מצביעים על כך שהורים רבים נמנעים מלדבר עם ילדיהם על הנושא, או עושים זאת בהקשר דתי ופיזיולוגי בלבד (Gesser-Edelsburg & Arabia, 2018). אף שמערכת החינוך הערבית כוללת שיעורי חינוך מיני, יישומם בשטח אינו אחיד, ולעיתים אינו מתבצע כלל (דומב, 2014; סיני ושחאדה, 2017). היעדר שיח על מיניות מוביל לכך שילדים חסרים לגיטימציה וכלים לדיווח על פגיעה מינית, מה שמאפשר את קיומה והמשכיותה (Katz et al., 2022).

4. **ההקשר הסוציו-פוליטי:** הקונפליקט הפלסטיני-יהודי מוביל לאפליה ולחוסר אמון של אזרחים פלסטינים כלפי רשויות המדינה (רכס ורודניצקי, 2009). הדבר מתבטא בין היתר בתת-דיווח על פגיעות מיניות בילדים לרשויות (Sulimani Aidan & Benbenishty, 2013). בשל אי-אמון בהתערבות רגישה-תרבותית מצד המדינה, משפחות רבות מעדיפות לטפל במקרים אלו באופן פנימי, לעיתים תוך הזנחת צורכי הנפגע/ת (Abu-Baker, 2013).

לסיכום, בנים פלסטינים בישראל מצויים בסיכון גבוה לפגיעה מינית, בדומה לבנים בחברות ערביות אחרות. הספרות מצביעה על גורמים שונים המאפשרים את התופעה הזו בהקשר של החברה הפלסטינית בישראל כחברה ערבית, אך אלו לא נבחנו מנקודת מבטם של הנפגעים. בדומה לכך, ההסברים הקיימים לשכיחות התופעה בקרב בנים מתמקדים בחשיבות החברתית של בתולין בקרב בנות ונשים, אך גם הם טרם נבדקו מנקודת מבטם של הנפגעים עצמם.

שאלת המחקר הנוכחי היא כיצד ההקשר של בנים פלסטינים בישראל מעצב את תופעת הפגיעה המינית כלפיהם. זהו המחקר הראשון שמתמקד באוכלוסייה זו כקבוצה מובחנת, ועד כה היא לא הופרדה במחקרים על בסיס מגדר (לדוגמה, Attrash-Najjar & Katz, 2022). הנתונים, המבוססים על עבודת דוקטור (אביר, 2024), עוסקים בתמה מרכזית בחוויותיהם של גברים פלסטינים – מידת פגיעותם, הנובעת מהצטלבות צירי זהותם. למחקר זה תרומות משמעותיות: ברמת הידע, הוא מעשיר את ההבנה של חוויות הנפגעים ויכול לתמוך, להרחיב או להחליש הסברים קיימים לשכיחותה הגבוהה של התופעה; ברמה הפרקטית, תובנותיו עשויות לסייע בזיהוי גורמי סיכון ובהתוויית התערבויות למניעה ולקידום מוגנותה של אוכלוסיית המחקר.

שיטה

המחקר מבוסס על הפרדיגמה ההבנייתית ונערך במתודולוגיה איכותנית, המשלבת איסוף נתונים באמצעות ראיונות ביוגרפיים-נרטיביים (Rosenthal, 2004) וניתוחם בשיטת התאוריה המעוגנת בשדה (Strauss & Corbin, 1998). התאוריה המעוגנת בשדה מציעה הליך כולל לאיסוף נתונים ולניתוחם. בסקירה ביקורתית את התאוריה המעוגנת בשדה והתאמתה למחקר פסיכולוגי, ציינה פסינגר (Fassinger, 2005) כי חוקרים מפרדיגמות שונות יכולים להשתמש בה לניתוח בלבד, תוך הסתמכות על חומרים שנאספו בשיטות אחרות, כולל ראיונות נרטיביים (לדוגמה, Moeyersons et al., 2022). במחקר זה, הראיונות הנרטיביים הנרחבים אפשרו לבחון כיצד המשתתפים פירשו את חווית הפגיעה, ואילו ניתוח הנתונים בשיטת התאוריה המעוגנת בשדה אפשר זיהוי שיטתי של תהליכי הבניית המשמעות ותנאי החוויה שנחשבו משמעותיים בעיני המשתתפים.

משתתפים והליך המחקר

במחקר השתתפו 12 גברים פלסטינים אזרחי ישראל בני 21–65, שהעידו על עצמם כי הם נפגעו מינית בילדותם. פאטון (Patton, 2002) ציין שבמחקר איכותני, עושר המקרים ויכולות החוקר חשובים יותר ממספר המשתתפים. כמות משתתפים זו מתאימה למחקרים איכותניים ברמת דוקטורט בנושא רגיש, על רקע הקושי בנגישות לאוכלוסיית מחקר זו (לדוגמה, ח'אט, 2015). כל המשתתפים היו מוסלמים. פגיעה מינית בילדות הוגדרה כאירוע הכולל מגע, התרחש לפני גיל 18, התאפיין בנחיתות ביחסי הכוחות או בכפייה, ויכול להיות גם חד-פעמי, בהתאם להגדרות מקובלות (Pereda et al., 2009).

המשתתפים דיווחו על פגיעה ראשונה בגיל 5–12, שחזרה על עצמה לפחות פעם נוספת. הפוגעים העיקריים במשתתפים היו ממין זכר. כל המשתתפים דיווחו על פוגעים שהיו בוגרים מהם בשנתיים לפחות, מתוכם שני משתתפים דיווחו גם על פוגעים מקבוצת השווים, ושני משתתפים דיווחו על פגיעה מצד בת/אישה. שלושה משתתפים דיווחו על פוגעים מתוך המשפחה בלבד, שישה משתתפים דיווחו על פוגעים מחוץ למשפחה בלבד, ושלושה משתתפים דיווחו על פוגעים משני ההקשרים יחד.

המשתתפים נדגמו בדגימה מכוונת (Marshall, 1996) וגויסו בשתי דרכים שגורות במחקרים על נושא זה (Alaggia, 2005; El Khoury et al., 2021): (1) הסתייעות במטפלים/ות נפשיים/ות מהמגזר הפרטי והציבורי, כולל במסגרות של משרד הרווחה והביטחון החברתי. המטפלים/ות הציעו את האפשרות להשתתף במחקר למטופלים שלפי שיקול דעתם מתאימים עבורו; (2) פנייה רחבה בפורומים שונים ברשתות החברתיות שהציעה לגברים להשתתף במחקר. הגברים פנו בעצמם למחבר הראשון, שהינו דו-לשוני בשפות העברית והערבית. תהליך הגיוס כלל שיחת טלפון שבחנה התאמה לקריטריונים, הערכת חוסנו הנפשי של המשתתף ובירור המוטיבציה להשתתפות.

איסוף הנתונים

המשתתפים רואיינו בשיטה נרטיבית, שמטרתה להתקרב לנקודת מבטם כילדים (Rosenthal, 2004). עם כל אחד מהמשתתפים נערכו שני ראיונות במקום ניטרלי לבחירתם: (1) ראיון ראשון – בלתי מובנה ונרטיבי: המראיינים התבקשו לספר את סיפורם באופן חופשי ללא הפרעה, ושאלות המשך נועדו לעודד פיתוח של סיפורים מילדותם. לדוגמה: "צינית שפחדת מהפוגע, תוכל לספר על מקרה ספציפי שבו הרגשת פחד?"; (2) ראיון שני – חצי-מובנה: התקיים מספר שבועות לאחר הראיון הראשון, והתבסס על תמלול וניתוח ראשוני שלו. ראיון זה השלים מידע והעלה שאלות מחוץ לנרטיב על בסיס מחקר ותאוריה בנושא, כמו: "לא ציינת את האפשרות להתלונן במשטרה על הפוגע, האם חשבת על כך במהלך חיך?".

הראיונות נערכו על ידי המחבר הראשון בשפה המועדפת על המשתתף, ותומללו בידיו ובידי מתמללות אשר דוברות את שפת הראיון כשפת אם. המחבר הראשון תרגם את הראיונות מערבית, והסתייע בעת הצורך בדובר שפת אם. מהתמלולים הוסרו מאפיינים מזהים של המראיינים. ההקלטות של הראיונות הושמדו לאחר סיום עבודת הניתוח.

ניתוח הנתונים

הנתונים נותחו בשיטת התאוריה המעוגנת בשדה, המפתחת הסברים לתופעות חברתיות מתוך נתונים (Strauss & Corbin, 1998). התהליך כלל: (1) קידוד פתוח – פירוק ראיונות של חמישה משתתפים לקטעים בעלי משמעות, וזיהוי כ-25 רעיונות שהומשגו לקטגוריות מובחנות עבור כל משתתף, לדוגמה "חוסר מודעות לפגיעה מינית בבנים" ו"קרבן הפוגע לבן"; (2) קידוד צירי – השוואת קטגוריות בין המשתתפים ואיתור הקשרים בין הקטגוריות שנמצאו, לדוגמה חיבור שתי הקטגוריות שהודגמו לעיל לקטגוריה "פגיעותם של בנים"; (3) קידוד סלקטיבי – זיהוי קטגוריית הליבה "הפגיעה המינית כאירוע חריג שמצריך הסבר", וניסוח הקשרים בין הקטגוריות השונות לכדי סכמה תאורטית; (4) תיקוף הסכמה התאורטית באמצעות מערכת הקטגוריות שהתבססה, להמשך ניתוח של כל הנתונים.

הניתוח הניב תמות בשתי רמות: (1) הגדרות לפגיעה המינית על בסיס שאלות ששאלו את עצמם המשתתפים בילדותם: "מה קרה ומדוע זה קרה לי?"; (2) מאפיינים חברתיים שסייעו למשתתפים לפרש את הפגיעה ולהתמודד עימה. הממצאים המוצגים במאמר מתמקדים בתמה חברתית אחת שעברה את כל שלבי הניתוח. בשל קוצר היריעה, זיקות לתמות נוספות לא יפורטו להלן.

כדי להבטיח את אמינות המחקר בוצעו הצעדים הבאים: דיווח הממצאים בצורה המבהירה את הקשר בין הנתונים הגולמיים לתובנות המחקר (Strauss & Corbin, 1998); טריאנגולציה (Lincoln & Guba, 1985) באמצעות דיאלוג ביקורתי עם מנחי המחקר, שקראו את תמלולי הראיונות ובחנו את ניסוח הקטגוריות בשלבי הקידוד השונים; ובדיקת הממצאים מול ספרות רלוונטית על התופעה ועל החברה הפלסטינית בישראל.

אתיקה

המחקר אימץ עקרונות פמיניסטיים, תוך מודעות ליחסי הכוח שעלולים להשתחזר בסיטואציה המחקרית. המחקר הראשון נערך באופן רפלקטיבי, כולל דיון בלגיטימציה של חוקר בן החברה ההגמונית לחקור נושא רגיש בחברת מיעוט מופלית, וקיים מאמצים לצמצום יחסי הכוח בין החוקר למשתתפים (אביר, 2024). המחקר אושר על ידי ועדת האתיקה של אוניברסיטת תל אביב ועל ידי משרד הרווחה והביטחון החברתי.

לאור הרגישות הכרוכה בריאיון העוסק בנושאים טראומטיים, ננקטה גישה אתית קפדנית לפי הנחיות למחקרים בעבודה סוציאלית (Peled & Leichtentritt, 2002) ובקרב נפגעות תקיפה מינית (Brzuz et al., 1997). קריטריוני הגיוס כללו: (1) גברים שעברו טיפול נפשי במשך שנה לפחות שעסק בפגיעה; (2) הימצאות אדם תומך בסביבת הגברים, המודע לפגיעה ולהשתתפותם במחקר. שבועיים לאחר הראיונות, המחקר הראשון יצר קשר עם כל משתתף לוודא את שלומו. המשתתפים הביעו שביעות רצון מהשתתפותם ולא דיווחו על מצוקה.

ממצאים

מאמר זה מתמקד בתמה חברתית שעלתה מממצאי מחקר הדוקטור השלם – פגיעותם של בנים לפגיעה מינית. בתמה זו יוצגו דיווחיהם של גברים שנפגעו מינית בילדותם, לצד פרשנויות של הדיווחים. חמש הקטגוריות שיפורטו להלן כחלק מתמה זו הן: (1) פגיעותם של בנים במרחב הציבורי; (2) פגיעותם של בנים במרחב הפרטי; (3) הסיכון עבור פוגע שפוגע מינית בבן; (4) תגובות המשפחה לרמזים ולעדויות לקיומה של פגיעה מינית בבן; (5) הסתרת הפגיעה המינית.

פגיעותם של בנים במרחב הציבורי

שמונה מתוך תשעת המשתתפים שנפגעו מחוץ למשפחה תיארו שבילדותם הוריהם לא עקבו אחר מעשיהם מחוץ לבית, גם כשהורים ביטאו דאגה כללית לילדיהם. התפיסה הרווחת הייתה שבנים אינם מצויים בסיכון לפגיעה מינית במרחב הציבורי, מה שאפשר להם חופש תנועה נרחב.

אחמד, שגדל בסביבה משפחתית שבה עבר התעללויות מסוגים שונים, תיאר את ילדותו בכפר:

אתה יוצא לרחוב, הולך לשחק בשכונה כדורגל. מהבוקר. אם אנחנו רוצים לאכול אז ניזונים מעץ תות, שקדייה וכאלה. ההורים לא היו שואלים איפה היית, מה עשית, עם מי שיחקת. לא היו מתעניינים בשאלה הזו. הבעיה הכי גדולה שפחדתי ממנה הייתה ללכלך את הבגדים שלי, כי אם זה היה קורה, אז הייתי מקבל מכות בבית. תראה לאן המחשבות שלי הלכו. לא לזה שוואלה, מישוה קיים איתי יחסי מין או אנס אותי. זה לא היה בא בחשבון לחשוב או להוציא את זה. (ריאיון ראשון, בערבית)

בדומה לכך אליאס, שנפגע על ידי זבן ושכן מגיל 6, הדגיש את ההבדל בין בנים לבנות בהימצאות במרחב הציבורי:

אם הבנות היו יוצאות, בתקופה ההיא כמו הילדים, אז הבנות היו סובלות מזה [פגיעה מינית] יותר, כי היא בחורה, היא ילדה, לא משנה איזה גיל היא. לא יודע איך הם [פוגעים מינית] חושבים, אבל תמיד עדיף בת מבן. (ריאיון שני)

לדברי אליאס, בנים היו נגישים יותר לפוגעים במרחב הציבורי, מה שהגביר את סיכוייהם להיפגע. בתגובה לשאלה על הבדל מגדרי, שישה משתתפים ציינו שאילו היו בנות, הפגיעה לא הייתה מתרחשת כלל או קורית בתדירות נמוכה יותר, שכן משפחות מגנות על בנות. תפיסה זו משקפת את הנחת המשתתפים שהחברה רואה בבנות "יעד מועדף" לפגיעה מינית, אך חופש התנועה של בנים במרחב הציבורי מעמיד אותם בפועל בסיכון גבוה יותר.

פגיעותם של בנים במרחב הפרטי

שישה משתתפים דיווחו כי הפוגעים היו בני משפחתם. מתוכם, ארבעה גדלו במשפחה שבה חוו דאגה הורית לשלום. משתתפים אלו ציינו כי הפגיעה התקיימה בסיטואציות משפחתיות שגרתיות, ולא עוררה תשומת לב בקרב בני המשפחה. שאדי דיווח שבגיל 8 החל להיפגע על ידי בן דודו הבוגר. הפגיעה החלה בבית משפחתו של שאדי, שבו בן הדוד היה מבקר קבוע:

הוא היה בן בית אצלנו. אני בגיל הזה אהבתי לשבת על הרגליים של כל האחים שלי ולקבל תשומת לב ואהבה, והוא חיקה אותם, אבל אצלו הרגשתי משהו אחר. אצלו, הגוף שלו הגיב לי אחר והוא גם היה אומר לי מתי זה נגמר, "זהו גמרתי, תרד מהרגליים". ואז זה התפתח בבית שלו לסקס מלא. (ריאיון ראשון)

דבריו של שאדי מדגימים כיצד התום של ילד שמורגל ביחס חם מבני משפחתו יכול לשמש לניצול מיני. בדומה לכך, לית' החל להיפגע מינית בגיל 7 על ידי דודו בן ה-15 בעת ביקורים משפחתיים בבית הסבים. הוא הסביר שפגיעה מינית מתאפשרת בהקשר המשפחתי מכיוון שפגיעה מינית בבן על ידי קרוב משפחה לא נתפסת כאפשרות מצד המשפחה:

לא היו מתעסקים בזה בכלל. זה לא היה מוזר. זה היה כל הילדים. אתה מבין, היה בינינו רק 8 שנים, אז הוא גם היה סוג של ילד. לא כל כך גדול. ואבא שלי תמיד לא היה אצל סבא וסבתא, הוא היה בעבודה כשאנחנו שם. ואמא לא שמה לב לזה, או לא רצתה לשים לב, לא יודע בדיוק. (ריאיון שני)

לית' העלה את האפשרות שהורים לא שמים לב לפגיעה מינית מכיוון שאינם רוצים לשים לב לכך.

הסיכון עבור פוגע מינית בבן

שלושה משתתפים תיארו כיצד בהקשר הפלסטיני בישראל, פגיעה מינית בבנים נתפסת כחמורה פחות מפגיעה בבנות. המשתתפים טענו כי פגיעה בבנות יכולה להתבטא בקריעת קרום הבתולין או היריון, ומנגד לפגיעה בבנים אין "עדות" מוחשית, ולכן חשיפתה גם נתפסת כחמורה פחות ולא תסכן את הפוגע במידה דומה.

נרד, שנפגע מינית על ידי בן דודו בן ה-16 מאז שהיה בן 6, הסביר כיצד החברה מתייחסת באופן שונה לפגיעות מיניות בהתאם למין הנפגע/ת:

אילו הייתי בת אז היו אומרים זהו, הבת הפכה ל"יד שנייה", אין בה תועלת. אני מצפה שהכעס והזעם עליו [על הפוגע] יהיה רב יותר [בהשוואה למצב שבו נפגע בן], כי לבת אין מי שיגן עליה. אני משוכנע בזה. בחור תמיד צריך להגן על עצמו, להיות כמו שצריך, לא משנה אם הוא ילד צעיר, אז קצת ינסו להקל בזה ראש, אבל אם [נפגעת] בת, אז הכעס עליו [הפוגע] יהיה רב יותר בגלל נושא כבוד המשפחה שהוא כבודה של האישה. בשל כך, התגובות יהיו חזקות יותר ואנשים רבים יגידו [שצריך] לחתן אותם אחד לשנייה [...] ייתכן שמישהו ירצח את השני [עקב כך]. (ריאיון שני, בערבית)

ורד הדגיש שבת נתפסת כזקוקה להגנה, ולכן פגיעה מינית בה היא עוול לא רק אישית כלפיה, אלא גם כלפי משפחתה שאחראית על הגנתה. עוול כזה פוגע בכבוד המשפחה, ויכול להוביל למאמצים פומביים לשיקום הכבוד שנפגע, שעלולים לסכן את הפוגע. מנגד, בן מצופה להיות מסוגל להגן על עצמו, והעוול שנעשה לו נתפס כמסכן פחות את כבוד המשפחה.

סלים, שנפגע מינית מגיל 8 על ידי בני קבוצת השווים וגברים בוגרים, תיאר שהחברה ערה למחירים של פגיעה מינית בבת, ולכן תתייחס לכך: "תמיד מעדיפים להקשיב לאישה [נפגעת] כי היא יכולה להיכנס להיריון. אנחנו [הגברים] אין לנו. אנחנו תקועים" (ריאיון ראשון).

מחמוד הוסיף כי היעדר המודעות החברתית לפגיעה מינית בבנים הופכת אותם לקורבנות נגישים יותר. הוא טען שפגיעה בבנים נעדרת כמעט לחלוטין מהשיח הציבורי ומהדיונים הדתיים (ראו גם Hussin & Tajuddin, 2021), ואילו פגיעות מיניות בבנות זוכות למודעות חברתית ומעוררות תגובות חמורות:

אני חושב שכיון שאין דיבור בכלל על בנים, אז האופציה הזאת [פגיעה מינית בבן] תמיד קיימת כי אתה יודע שאף אחד [לא] יעשה עם זה משהו כי זה לא קיים בכלל. אבל הקטע של אונס או תקיפה מינית כלפי בחורות הוא כן משהו שמודעים אליו, אפילו הביאו אותו לפני הדת. ויודעים להתמודד עם זה בתגובה מאוד חמורה. שלרוב זה רצח. אז אני חושב שלתוקף, בלי קשר למין שלו, קל מאוד לפגוע בבן מאשר מבת, כי בן לעולם לא ילך לדבר, כי על זה אנחנו גדלים, וגם אין לזה קיום מבחינת החברה. אבל לבת יש משמעות רבה והיא יכולה לעלות לו [לתוקף] בחיים שלו. (ריאיון שני)

דבריהם של שלושת המשתתפים מעלים את האפשרות שעל רקע אי-המודעות החברתית לפגיעה מינית בבנים, וחוסר הבהירות לגבי המחירים שהפוגע עלול לשלם כשנחשפת פגיעתו בבן, בנים מהווים קורבנות נגישים ואף אטרקטיביים יותר בעיני פוגעים.

תגובות המשפחה לרמזים ולעדויות לקיומה של פגיעה מינית בבן

כל המשתתפים דיווחו כי לאחר תחילת הפגיעה המינית חלו בהתנהגותם שינויים שהמשפחה הייתה יכולה להבחין בהם, בהם סומטיזציה, אי-שליטה בצרכים, התבודדות, התנהגות אלימה ונסיגה לימודית. שמונה משתתפים עסקו בראיונות בשאלה אם בני משפחתם הבוגרים הבחינו בשינויים בהתנהגותם וידעו לייחסם לפגיעה מינית.

ג'וד החל להיפגע בגיל 12 על ידי שכן בוגר שנקט כלפיו גם אלימות פיזית קשה. הוא דיווח על שינויים ברורים בהתנהגותו מרגע שהחלה הפגיעה המינית: התנהגות אלימה מצידו בבית הספר והידרדרות בהישגיו הלימודיים. ג'וד הסביר מדוע לדעתו אימו לא הבינה שהוא נמצא במצוקה שנובעת מפגיעה מינית:

היו לה כוונות טובות בחינוך שלה, אבל ייתכן שלא הייתה לה המודעות ולא דמיינה שיקרה משהו כזה [פגיעה מינית] לבנים שלה. ייתכן בעקבות העוני. יצאה מבית אביה ששם חיה בסבל ובעוני, ועברה לבית אבי שהיה בדיוק אותו הדבר, חיה בעוני ובנתה את עצמה לבדה. היא עשתה הכול בבית ואולי לא היה לה זמן להבין שדברים כאלו יכולים לקרות. לא הייתה לה מודעות, אמא שלי סיימה כיתה ג'-ד' ואבא סיים כיתה ו'. (ריאיון ראשון, בערבית)

ג'וד היה אחד משישה משתתפים שניתחו כגורם סיכון לאי-זיהוי פגיעה מינית בבן את העומס הרב המוטל על הורים פלסטינים בישראל, הנובע מגילם הצעיר בעת הכניסה להורות, מחוסר ניסיון בחיים, ממספר גדול של ילדים ומהתמודדות עם עוני (ראו גם Elias & Alnabilsy, 2019).

שלושה משתתפים שדיווחו על פגיעה מינית מצד פוגע מתוך המשפחה, סיפרו שאחד ההורים זיהה חריגות בקשר של הבן עם הפוגע, אך לא חקר זאת לעומק. אדם, שנפגע מינית מגיל 5 באופן יום-יומי על ידי סבו במשך שנים, סיפר שהוריו ניסו להרחיקו מסבו, אך לא ביררו את מהות הקשר בין השניים:

אני זוכר שאמא שלי לא הייתה מרוצה שאני שם [בחדר של סבא]. תמיד כעסה עליו למה הלכת. אני זוכר שאבא שלי היה מתווכח עם סבא על זה. רב איתו. אבל לא עד כדי כך שמסוכסך איתו. אתה מבין? "מה אתה רוצה מהילדים, למה הם אצלך, תעזוב אותם" וכדומה. "למה אדם אצלך כל הזמן, מה אתה רוצה ממנו". (ריאיון שני)

אדם הסביר את מסקנתו כי הוריו העדיפו את ההרמוניה המשפחתית על פני הרחקתו מסבו והבנת מהות הקשר המיני בין השניים.

בשונה ממקרה זה, שבו ההורים לא נחשפו להתנהגות מינית מובהקת, שלושה משתתפים ציינו כי גם כשהוריהם נחשפו לעדויות ברורות להתנהגויות חריגות מינית של הבנים, האפשרות של פגיעה מינית לא עלתה מצד ההורים. לית' סיפר שבהיותו כבן 9, באחד הבקרים, אחרי שדודו התארח בבית המשפחה וישן עימו במיטה – לית' קם כשלגופו חולצה בלבד. לית' תיאר שאימו כעסה על כך שהוא מסתובב בבית בצורה זו, והרביצה לו בתגובה. לפי תגובתה האלימה, ניכר שהאם הבחינה בחריגות מערומיו של לית', אולם היא לא המשיכה בבירור מה קרה בדיוק. משום כך, נראה שהיא

לא הבינה שלית' ישן ללא לבוש באותה המיטה עם הדוד, כחלק מהפגיעה המינית בו. בבגרותו, כשלית' התעמת עם אימו על כך, האם ענתה שכלל לא סברה כי יש חריג בכך שהדוד ולית' ישנים באותה המיטה. מבחינת האם, פגיעה מינית בבנה לא נתפסה כלל כאפשרות.

שניים מהמשתתפים חיקו את הקשר המיני עם הפוגע באינטראקציה מינית עם אביהם. בשני המקרים, הבן החל לגעת באב באופן מיני בסיטואציה אינטימית, והאב הפסיק את המגע ועצר את הסיטואציה. עם זאת, האב לא תשאל את הבן על כך בצורה שאפשרה לחשוף את העובדה שהבן חיקה התנהגות שלמד מהפוגע. המקרים שתוארו לעיל, שבהם הורים נחשפו לרמזים ולעדויות לפגיעה מינית בבנם, היו בבחינת הזדמנויות שהוחמצו להבין כי הבן עובר פגיעה מינית, נמצא בסיכון להישנותה וחווה מצוקה נפשית שנלווית אליה.

הסתרת הפגיעה המינית

כל משתתפי המחקר, הן משתתפים שנפגעו בתבנית של יחסי "טיפוח" והן משתתפים שנפגעו בתבנית של יחסים אלימים בכפייה ברורה – תיארו כי בילדותם הם לא הבינו שמה שהם עוברים נקרא פגיעה מינית (על ביטוייה השונים), שמדובר בתופעה אסורה בתכלית האיסור, ושהם אינם אשמים בכך (ראו פירט, אבידר, 2024). מוחי דיווח על כך שמגיל 6 נפגע על ידי ילד שגדול ממנו בארבע שנים בתבנית של יחסי "טיפוח", שכללה פיתוי באמצעות יחס מיוחד וממתקים. הפגיעה המינית החלה באקטים מיניים הדדיים, ומוחי הסביר שלא ניתח זאת כפגיעה מינית ולכן לא חשב על חשיפתה: "מה שהבנתי זה, שאם אנשים עושים לך את זה, אז אתה מניאק אתה פסול, אבל אם אתה עושה לו והוא עושה לך כאילו, זה בסדר" (ריאיון ראשון).

בשונה ממוחי, מוניה נפגעה מינית מגיל 5 על ידי שכן הגדול ממנו בשמונה שנים, בתבנית של יחסי כפייה אלימים שהתבטאו באיומים לחשוף את הפגיעה בפני קבוצת השווים והוריו של מוניה. מוניה הסביר כי תחושת האשמה והפחד מתגובת אימו הנחו אותו לשמור בסוד את הפגיעה המינית שעבר ולאפשר את המשך קיומה:

לצערי אצלנו בבית לא דיברו על הדברים האלה [מיניות], ואני חושב שזה אחד הדברים ש (נושף), נתן לפגיעה להיות ממושכת. לא הייתה שאלה או לא הרגשתי בטוח לספר לאמא שלי, מה עובר עליי. או פחדתי יותר או, לא הרגשתי שהיא [תקבל], או הרגשתי שיאשימו אותי. כן וזה עשה אותי אסיר למשך שנים. (ריאיון ראשון)

בהיעדר ידע על מיניות, המשתתפים נאלצו בילדותם לפענח לבד מה הם עוברים וכיצד להתמודד עם כך. אסטרטגיית התמודדות עיקרית שצינו הייתה הסתרה הפגיעה (לפירט השיקולים לכך ראו אבידר, 2024). נאדר, שדיווח שנפגע מינית על ידי מורו מגיל 12, אמר בהתייחס לפגיעה: "פעם חשבתי שאני היחיד, אתה מבין?" (ריאיון שני). לית' ציין בהקשר זה: "כל מי שעובר את זה, או שוכח, או שמתבייש להגיד, או שמתאבד. ככה אני חושב. אז אין את האנשים שעוברים את כל זה ומגיעים ועומדים ומדברים" (ריאיון שני).

המשתתפים הסבירו שחוסר המודעות שלהם בילדות לכך שבנים נפגעים מינית, וחווית הבדידות שנלוותה בכך, הפכו את האפשרות לפנות לעזרה לבלתי נתפסת. מחמוד הדגיש שאי-קיומה של התופעה בתפיסה החברתית מוביל לכך שגם אם הבן רוצה לפנות לעזרה, לא ניתן למצוא מקור תמיכה במצב זה:

אני חושב שזה שם אותך במקום שבו לנפגעים אין מקום לחוויה הזאת, זה לא קיים. אז אין את האופציה לשתף או למצוא גורם שהוא תומך או יכול להבין או למצוא אנשים כמוך, שבעיניי זה אולי אחד הדברים הכי חשובים בהתמודדות עם הסיטואציה הזאת. אז אתה שותק ואתה ממשיך. וזו בעיניי אופציה גרועה מאוד. (ריאיון שני)

בהיעדר מודעות של המשפחה לאפשרות של פגיעה מינית בבנים ואי-הכנתם של הבנים לאפשרות של פגיעה מינית בהם, האחריות להתמודדות עם הפגיעה המינית נפלה על המשתתפים עצמם בילדותם, בלי שניתנו להם כלים להתמודד ולדעת לאן לפנות במקרה זה. מרבית המשתתפים דיווחו שהסתירו את הפגיעה, שכן הם לא זיהו מקורות תמיכה בילדותם. גם כשהמשתתפים ידעו על בנים אחרים שנפגעו על ידי אותם פוגעים, הם לא פנו אליהם לקבלת עזרה או תמיכה, ונותרו בודדים. המשתתפים ניסו להתמודד עם הכאב הנפשי שנותר בהם בעקבות הפגיעה המינית בדרכים שונות, חלקן לא קונסטרוקטיביות, כגון שימוש בחומרים ממכרים.

סיכום הממצאים

המשתתפים דיווחו כי במשפחותיהם לא עלתה האפשרות של פגיעה מינית בבנים, גם כאשר ניכרה דאגה הורית. לכן הם נותרו חשופים לפגיעה במרחבים שנתפסו כבטוחים. במרחב הציבורי, חופש התנועה שניתן לבנים הפך אותם לנגישים לפוגעים; במרחב הפרטי, הפגיעה התרחשה בסיטואציות משפחתיות שגרתיות בלי לעורר חשד. חלק מהמשתתפים העלו השערה כי חוסר המודעות החברתית לפגיעה מינית בבנים הופך אותם לקורבנות אטרקטיביים יותר, שכן במקרה של חשיפה, הסיכונים לפוגע פחותים בהשוואה לפגיעה בבת. גם כשהופיעו רמזים או עדויות למצוקת הבן, כמו התנהגויות מיניות חריגות, ההורים החמיצו את ההזדמנות לזהות את הפגיעה. בהיעדר מודעות והכנה מוקדמת, האחריות להתמודדות עם הפגיעה נפלה על הבנים עצמם, שהרגישו בודדים ומיואשים. רובם בחרו לשמור את הפגיעה בסוד, דבר שאפשר את המשך קיומה והעמיק את מצוקתם.

דיון

על בסיס נקודת מבטם של גברים פלסטינים בישראל שנפגעו מינית בילדותם, ממצאי מאמר זה מעמיקים את ההבנה על הסיכון של בנים פלסטינים להיפגע מינית. פרק הדיון עוסק בהשלכות של חוסר המודעות החברתית לפגיעה בבנים ובהכחשתה בקרב החברה הפלסטינית, המקדשת הרמוניה חברתית. כמו כן נדונה האפשרות כי הכחשה זו הופכת את הבנים לקורבנות אטרקטיביים

יותר בעיני פוגעים. בהמשך, נדונה התרומה האמפירית של הממצאים להסבר שכיחותה הגבוהה של תופעת הפגיעה המינית בבנים בהקשר זה, ונדונות דרכי התמודדות עם התופעה ומגבלות המחקר.

ממצאי המחקר מדגישים את חוסר המודעות לפגיעה מינית בבנים בחברה הפלסטינית בישראל, שמשפיע על רמת החשיפה של בנים לפגיעה הן במרחב הציבורי והן במרחב הפרטי. פגיעה מינית בבנות נמצאת בתודעה החברתית, שכן היא מקושרת לבתוליהן ולמוניטין המשפחה (אבו-בקר, 2012; Attrash-Najjar & Katz, 2022), ואילו פגיעה מינית בבנים נותרת מחוץ לטווח האפשרויות העולות בדעתן של משפחות, גם כאשר הן נחשפות לסימנים המעידים על מצוקה נפשית או התנהגות חריגה של בנים.

במרחב הציבורי, הנתפס כמסוכן לילדים (עבוד-חלבי ואח', 2023), תפיסת הסיכון משתנה בהתאם למגדר הילד. שעה שבנות מפקחות בקפדנות מחשש לפגיעה (אבו-בקר, 2012), הממצאים מציעים כי בנים נהנים מחופש תנועה רחב יותר, אך נותרים חשופים לפוגעים ללא הגנה מספקת.

במרחב הפרטי, הנתפס כבטוח לילדים, נראה כי האפשרות של פגיעה מינית בבנים היא אירוע "בלתי סביר בעליל". ממצאי המחקר מציעים כי הורים פלסטינים נוטים להחמיץ רמזים ברורים לפגיעה מינית בבניהם, גם במשפחות הנוהגות באופן מיטיב וניכרת בהן דאגה הורית. הספרות המחקרית העוסקת בנוכחותם של בני/ות משפחה במהלך פגיעה מינית של ילדים/ות ובמידת הידע שיש להורים על כך שמתקיימת פגיעה מינית בילד/ה, מעטה מאד ונוטה להתבסס על חברות מערביות (Klebanov et al., 2022). נראה כי הן הורים שנפגעו מינית בילדותם והן הורים שלא נפגעו מינית בילדותם מתאפיינים לעיתים קרובות בחוסר מודעות, בהכחשה ובקושי לזהות סימנים לפגיעה מינית (Lev-Wiesel, 2006; Winters & Jeglic, 2017).

עדויות לפגיעה מינית בבנים במרחב הפרטי, בשילוב חוסר ההבנה כי מדובר בפגיעה מינית, מצביעים על הכחשה הנובעת מההקשר שבו מתרחש האירוע (Dorpat, 1989). דורפט (שם) הדגיש שהכחשה היא לא רק תהליך תוך-נפשי, אלא היא מתחוללת גם בסיטואציות בין-אישיות שבמהלכן האדם מתחמק או נמנע ממידע רגיש כדי לשמר מערכות יחסים ולהגן עליון מפני נזק שעלול להתרחש אם המידע יהיה מודע ואף מדובר. הכחשה היא תהליך שמשלב היבטים מודעים ולא מודעים, ומעוצב על ידי מידת התקשורת סביב סוגיה רגישה בסביבת האדם.

בחברה הפלסטינית בישראל, ההכחשה של פגיעה מינית בבנים מורכבת משילוב גורמים: רגישות נושא המיניות, העובדה כי הקורבן הוא בן וערך ההרמוניה. בחברה זו מיניות נחשבת לנושא רגיש במיוחד, ולכן ממעטים לדבר עליה, ובתוך כך על האפשרות של פגיעה מינית בילדים (Gesser-Edelsburg & Arabia, 2018). בפרט, הממצאים מציעים כי בהקשר זה, בנים הם בבחינת קורבן בלתי צפוי לפגיעה מינית, ולכן האפשרות שכן עובר פגיעה מינית לא עולה כלל על דעת ההורים.

נוסף על כך, החברה הפלסטינית בישראל מדגישה את ערך ההרמוניה, המתבטא בחשיבות רבה לשימור יחסים טובים בתוך המשפחה והקהילה (Haj-Yahia, 2019). נראה כי עימות של הורים עם העובדה שבנם נפגע מינית ויש לעצור זאת, או שהתרחשה פגיעה וכעת נדרש טיפול, עלול לגרום מגוון מחירים – ובהם נזק למערכות היחסים של ההורה עם ארבעה גורמים במקביל (ראו פירוט אצל אבידור, 2024): (1) עם עצמו ברמה התוך-נפשית – האשמה עצמית על כך שלא הגן

על הילד מפני פגיעה מינית (Abu-Baker, 2013); (2) עם הבן – האשמת הבן בכך שעבר פגיעה מינית, מה שיזיק ליחסים עימו (Abu Baker & Dwairy, 2003); (3) עם הפוגע – האשמת הפוגע יכולה להזיק ליחסים עימו, בהיותו אדם שמוכר להורים או אף בן משפחה (Shalhoub-Kevorkian, 1999); (4) עם בני המשפחה הגרעינית – בשל הבושה שתומט על המשפחה כולה עקב חשיפת הפגיעה המינית (Elias et al., 2019).

ישנו חוסר בהירות מהם, בדיוק, מחיריה של חשיפת פגיעה מינית בבן, בשונה מפגיעה מינית בבת (צרצור, 2004). אולם ברור שגם חשיפת פגיעה מינית בבן עשויה לגרום מחירים קשים עבור הנפגע ועבור משפחתו (Haj-Yahia & Tamish, 2001). לכן, גם כשמורים מעדכנים הורים על פגיעה מינית בבן, חלק מההורים מעדיפים להשתיק זאת (Sigad et al., 2024). לסיכום, להורים מוטיבציות מגוונות להשתיק פגיעה מינית כדי לשמור על הרמוניה, המובילות להעדפת רווחת הכלל על פני רווחת הבן הנפגע.

הממצאים על הכחשתם של הורים את הפגיעה, בשילוב המידע על שכיחותה הרבה של תופעת הפגיעה המינית בבנים פלסטינים בישראל (Lev-Wiesel et al., 2016), מעלים את האפשרות כי הכחשה של התופעה נפוצה גם בהקשר החברתי. הכחשת התופעה משתקפת בחברות ערביות אחרות, כפי שנמצא במחקרים הרבים שבוחנים בנות ונשים בלבד כקורבנות לפגיעה מינית, על רקע ההנחה כי פגיעה מינית בבנים איננה סבירה (זלזל, 2016; מנצור, 2016). כך נמצא גם בתפיסות של כ-50% מההורים במחקר שנערך בסעודיה, שסברו גם הם כי פגיעה מינית בבן, בשונה מבת, אינה סבירה (AlRammah et al., 2018).

הממצאים מעלים את האפשרות שפוגעים רואים בבנים קורבנות אטרקטיביים לפגיעה מינית בהיותם קורבן לא צפוי: הנגישות אליהם גבוהה יותר, ישנו סיכוי נמוך יותר שהפגיעה המינית בהם תתגלה על ידי הסביבה הקרובה, וההשלכות עבור הפוגע במקרה של חשיפה חמורות פחות. טענה זו תואמת את הממצא שפוגעים בוחרים את קורבנותיהם לפי ההערכה עד כמה הם פגיעים ומוכנים להסתיר את הפגיעה (Assink et al., 2019). פגיעותם של בנים פלסטינים בישראל קשורה גם למאפיינים חברתיים נוספים שהוצגו בעבודת הדוקטור המלאה (אבידור, 2024).

בשל ההכחשה החברתית, בנים פלסטינים בישראל נותרים ללא הגנה חיצונית מפני פגיעה מינית, והאחריות להגן על עצמם מוטלת על כתפיהם הצעירות. עם זאת, בהקשר שבו מיניות אינה מדוברת, ובהיעדר ידע מהימן על פגיעה מינית, בנים מתקשים להגן על עצמם מפני פגיעות חוזרות. נוסף על כך, הם נמנעים מלפנות לעזרה, וחלקם אף פונים להתנהגויות סיכוניות כדרך להתמודד עם הפגיעה. בדומה לדברי המשתתפים, חוסר המודעות בנוגע לאפשרות שבנים נפגעים מינית זוהה בספרות המחקרית כאחד החסמים המשמעותיים לפנייה לעזרה, ויכול להוביל להתבוססות בסבל שנובע מהפגיעה במשך שנים ארוכות (Willis et al., 2014).

לסיכום, הממצאים מעלים כי בנים פלסטינים בישראל נמצאים בסיכון מוגבר לפגיעה מינית עקב שלושה גורמים: (1) נגישות גבוהה במרחב הציבורי והפרטי; (2) הכחשה חברתית והכחשה מצד הורים כשעולים רמזים לפגיעה; (3) תפיסת בנים כמטרות נוחות עבור הפוגעים, בשל ההנחה שהסיכון הכרוך בחשיפה נמוך. על רקע זה, נפגעים עלולים להישאר כלואים בדינמיקה של הפגיעה המינית, ולחווה תחושות בדידות, חוסר אונים ובושה שיתבטאו בהסתרת הפגיעה והשלכותיה.

התרומה האמפירית והפרקטית של הממצאים

ממצאי המחקר הנוכחי מספקים תרומה משמעותית בכך שהם מתבססים על ניסיונם של גברים פלסטינים שנפגעו בילדותם, ומציעים סיבות לשיעור הגבוה של פגיעות מיניות בבנים מהחברה הפלסטינית בישראל בהשוואה לבנות (Lev-Wiesel et al., 2016). מחקרים קודמים הסבירו זאת בחשיבות שמיוחסת לבתוליהן של בנות בחברה הפלסטינית, המביאה לפיקוח מוגבר עליהן בזירה הציבורית, שעה שבנים חופשיים יותר ומכאן חשופים יותר לפוגעים מחוץ למשפחה (Gerbaka et al., 2021).

ממצאי המחקר תומכים בהסבר זה, אך מראים שגם במרחב הפרטי בנים חשופים לסיכון מוגבר לפגיעה מינית. הסיבה לכך נעוצה בהכחשה רחבה של האפשרות שבנים ייפגעו, המונעת מהורים לתשאל או להדריך את בניהם כיצד להימנע מפגיעות. מצב זה מותיר את הבנים פגיעים לא רק במרחב הציבורי, אלא גם במרחב הפרטי.

הממצאים תומכים בהסבר שעלה מהשטח, ומציעים כי היותם של בנים קורבן בלתי צפוי הופכת אותם לקורבנות אטרקטיביים יותר עבור פוגעים, וזו אחת הסיבות לשיעור הפגיעה הגבוה בהם. פוגעים/ות נוטים לבחור בזהות הקורבן כחלק מבחירה אסטרטגית על בסיס מגוון שיקולים (Assink et al., 2019). הממצאים מציעים כי הבחירה בבן כקורבן שצפוי לשמור את הפגיעה המינית בסוד היא בחירה שקולה של פוגעים (ראו גם Ouis, 2009), השואפים לפגוע מינית באופן חוזר ונשנה תוך צמצום הסיכון עבור עצמם. בנים, לצערם, עונים על מטרות אלו.

מנגד, הממצאים אינם תומכים בטענה שבנים נוטים לדווח על היפגעותם המינית יותר מבנות במחקרים אנונימיים, בשל התפיסה שהם נמצאים בסיכון מופחת בעקבות החשיפה (Attar-Schwartz, 2009). הממצאים במחקר הנוכחי, לצד ממצאי מחקרים נוספים מחברות ערביות (Haj-Yahia & Tamish, 2001; Ouis, 2009) מצביעים על קושי רגשי וריבוי חסמים שעומדים בפני בנים בחשיפת הפגיעה המינית. למרות האפשרות שחשיפת פגיעה בבן תוביל לתגובות פחות קיצוניות מאשר פגיעה בבת, בנים מדווחים על פחד מהשלכות אנושות עליהם ועל סביבתם במקרה של חשיפה (ראו גם אביר, 2024).

ברמה הפרקטית, נדרש שינוי יסודי בשיח החברתי על מיניות ופגיעות מיניות, תוך התמודדות עם רגישות הנושא והתנגדויות מצד הורים, אנשי מקצוע ומובילי מדיניות (Letourneau et al., 2014). מומלץ להתבסס על הישגים קיימים, כמו תוכניות לימוד בית ספריות, ולהרחיבן על בסיס מחקרים. כיום, תוכניות לחינוך מיני בחינוך הערבי אינן ממומשות במלואן, בשל חסמים משולבים של צוותי הוראה והורים סביב הנושא (סיני ושחאדה, 2017; Sigad & Tener, 2022). בהקשר של החברה הפלסטינית בישראל, שבה הרמוניה חברתית יכולה לשמש להשתקת נושאים רגישים, מומלץ להעביר את החינוך המיני לידי גורמים חיצוניים שאינם קשורים ישירות לקהילה המקומית, ואשר הוכשרו להתמודדות עם נושא המיניות ללא תחושת בושה משתקת. גישה זו מאפשרת שיח פתוח יותר והתמקדות באינטרס של הנפגע/ת כאשר מתחוללת פגיעה (Sigad & Tener, 2022). דוגמה לכך ניכרת כיום בבתי ספר ערביים בירושלים, שבהם עובדי/ות מרכז הסיוע לנפגעות ונפגעי תקיפה מינית בירושלים משמשים כמחנכים על מיניות ופגיעות מיניות (י. כריים, קומוניקציה אישית, 2023).

תוכניות אלו צריכות להדגיש את שכיחות הפגיעה המינית בבנים כדרך להפחית את תחושת הבדידות הגלומה בחוויה, ולהנחות ילדים כיצד להגיב אם נודע להם על פגיעה מינית בקרב חבריהם, שכן פעמים רבות החשיפה מתרחשת מול קבוצת השווים (Manay & Collin-Vézina, 2021). כמו כן, יש להרחיב את החינוך המיני להורים, כדי להעלות את מודעותם לסוגיה ולאפשר להם להגן על ילדיהם טוב יותר (Letourneau et al., 2014).

מגבלות המחקר

למחקר זה מספר מגבלות המשפיעות על היכולת להעביר את ממצאיו להקשרים אחרים: (1) המדגם כלל 12 משתתפים בלבד, והרחבתו עשויה הייתה להוסיף גיוון לממצאים; (2) המשתתפים עברו טיפול נפשי ממוקד בטרומה, שעשוי לעצב מחדש את הנרטיב הטרומטי (Herman, 1992); (3) כל המשתתפים נפגעו על ידי אנשים שהכירו, ללא ייצוג למקרים של פגיעות באמצעים דיגיטליים, ההולכות ונעשות נפוצות גם הן בחברה הפלסטינית בישראל (Dolev-Cohen, 2023); (4) הפרשי הזמן מאז שהמשתתפים חדלו להיות קטינים (3 עד 47 שנים) משקפים חוויות מתקופות שונות בחברה המשתנה ללא הרף; (5) המדגם התמקד בגברים מוסלמים מיישובים במרכז הארץ ובצפונה, ללא ייצוג לחברה הבדואית בנגב ולעדויות הדרוזיות והנוצריות, שלהן מאפיינים חברתיים ייחודיים.

נקודות מפתח

- בנים פלסטינים הם הקבוצה הפגיעה ביותר לפגיעה מינית בישראל, כך שאחד מכל ארבעה בנים נפגע, אך התופעה מתאפיינת בהכחשה חברתית.
- בנים פלסטינים בישראל נתפסים כקורבן בלתי צפוי לפגיעה מינית. תפיסה זו מעלה את הסיכון שלהם לפגיעה מינית במרחבים הציבוריים והפרטיים כאחד.
- בצל ההכחשה, בנים נותרים להתמודד לבדם עם הפגיעה המינית והשלכותיה, ללא כלים הולמים להתמודדות.
- כדי לפוגג את ההכחשה סביב התופעה, מומלץ להפקיד את החינוך למיניות בידי גורמים חיצוניים שאינם חלק מהמרקם החברתי המקומי בבתי הספר בחינוך הערבי.

מקורות

- אבו-בקר, ח. (2007). איתור ילדים נפגעי התעללות והזנחה: מבוא בין תרבותי לחברה הערבית. אשלים.
- אבו-בקר, ח. (2012). המשפחה הפלסטינית בישראל. בתוך ש. משעל, א. קופמן, ח. אבו-בקר וע. סער (עורכות), בתוך החברה הערבית בישראל (כרך ב': פסיפס חברתי – עדה משפחה מגדר) (עמ' 121–222). האוניברסיטה הפתוחה.
- אבידר, ח. (2024). משמעויות פגיעה מינית בילדות עבור גברים פלסטינים בישראל [עבודת גמר לקבלת תואר דוקטור]. אוניברסיטת תל אביב.
- ג'ראיסי, ע. (2012). טיפול פסיכוסוציאלי בחברה הערבית. בתוך מ. חובב, א. לונטל וי. קטן (עורכים), עבודה סוציאלית בישראל (עמ' 527–559). הקיבוץ המיוחד.
- דומב, ל. (2014). מותר לדבר על זה: חינוך מיני, גרסת המאה ה-21. שיעור חופשי, 107, 10–13. <https://www.dmag.co.il/pub/histadrut/shiur107/files/assets/basic-html/index.html#10>
- הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (29.12.2022). אוכלוסיית ישראל בפתחה של שנת 2023 [הודעה לתקשורת]. https://www.cbs.gov.il/he/mediarelease/DocLib/2022/426/11_22_426b.pdf
- זלזל, מ. ר. (2016). אלחמאיה אלקאנוביה ללנסא' ואלפתיאת מן אלענף אלג'נסי [הגנה חוקית על נשים ונערות מאלימות מינית]. אתג'מע אלנסאא' אלדימקראטי אללבנאני. <https://www.rdfwomen.org/archives/753>
- ח'אט, ס. (2015). פגיעות גילוי עריות בחיי נשים פלסטיניות בישראל [עבודת גמר לקבלת תואר דוקטור]. אוניברסיטת חיפה.
- מנצור, פ. (2016). الدليل الإقليمي للرصد والتوثيق في قضايا العنف القائم على أساس النوع وخاصة العنف الجنسي ضد النساء في منطقة الشرق الأوسط وشمال أفريقيا [המדריך האזורי לניטור ותיעוד סוגיות האלימות על בסיס מגדר בפרט האלימות המינית נגד נשים במזרח התיכון וצפון אפריקה]. נט'רה ללדראסאת אלנסויה. <https://tinyurl.com/zhh93e5e>
- סיני, מ. ושחאדה, פ. (2017). תפיסת היועצת את תפקידה בקידום נושא החינוך המיני בחברה הערבית. הייעוץ החינוכי, כ, 164–186.
- סמוחה, ס. (2017). לא שוברים את הכלים: מדד יחסי-יהודים בישראל 2015. פרדס.
- סער, ע. (2012). יחידה 6: מגדר ויחסים בין המינים. בתוך ש. משעל, א. קופמן, ח. אבו-בקר וע. סער (עורכות), בתוך החברה הערבית בישראל (כרך ב': פסיפס חברתי – עדה משפחה מגדר) (עמ' 271–375). האוניברסיטה הפתוחה.
- עבוד-חלבי, י., ג'בר, ל. וסרדצה, ו. (2023). נקודת מבטם של אבות ערבים-פלסטינים אזרחי ישראל על המצבים המסכנים ילדים בקהילתם: המקרה של פרודור ירושלים. חברה ורווחה, מ"ג(2), 280–301.
- צרצור, ר. (2004). התגובה של החברה הערבית כלפי מקרים של פגיעה מינית בילדים: חקר מקרה פדופיליה [עבודת גמר לקבלת תואר שני]. האוניברסיטה העברית.
- קימרלינג, ב. ומגדל, י. ש. (1999). פלסטינים: עם בהיווצרותו. כתר.
- רודניצקי, א. (2014). הערבים אזרחי ישראל בפתח המאה העשרים ואחת. המכון למחקרי ביטחון לאומי.

- רכס, א. ורודניצקי, א. (עורכים) (2009). *החברה הערבית בישראל – אוגדן מידע*. יוזמות קרן אברהם.
- Abu-Baker, K. (2013). Arab parents' reactions to child sexual abuse: A review of clinical records. *Journal of Child Sexual Abuse*, 22(1), 52-71. <http://doi.org/10.1080/10538712.2013.744378>
- Abu-Baker, K., & Dwairy, M. (2003). Cultural norms versus state law in treating incest: A suggested model for Arab families. *Child Abuse & Neglect*, 27(1), 109-123. [http://doi.org/10.1016/S0145-2134\(02\)00505-7](http://doi.org/10.1016/S0145-2134(02)00505-7)
- Alaggia, R. (2005). Disclosing the trauma of child sexual abuse: A gender analysis. *Journal of Loss and Trauma*, 10(5), 453-470. <http://doi.org/10.1080/15325020500193895>
- AlRammah, A. A.-A., Alqahtani, S. M., Elzubair Babiker, A. G., Al-Saleh, S. S., Syed, W., Al-Mana, A. A. K., & Al-Shammari, H. H. (2018). Factors associated with perceptions of child sexual abuse and lack of parental knowledge: A community-based cross-sectional study from the eastern province of Saudi Arabia. *Annals of Saudi Medicine*, 38(6), 391-398. <https://doi.org/10.5144/0256-4947.2018.391>
- Assink, M., van der Put, C. E., Meeuwssen, M. W. C. M., de Jong, N. M., Oort, F. J., Stams, G. J. J. M., & Hoeve, M. (2019). Risk factors for child sexual abuse victimization: A meta-analytic review. *Psychological Bulletin*, 145(5), 459-489. <https://doi.org/10.1037/bul0000188>
- Attar-Schwartz, S. (2009). Peer sexual harassment victimization at school: The roles of student characteristics, cultural affiliation, and school factors. *American Journal of Orthopsychiatry*, 79(3), 407-420. <http://doi.org/10.1037/a0016553>
- Attrash-Najjar, A., & Katz, C. (2022). "Not understanding but feeling guilty at the same time": The peritraumatic responses of CSA survivors from the Muslim Arab community in Israel. *Child Abuse & Neglect*, 134, Article 105945. <http://doi.org/10.1016/j.chiabu.2022.105945>
- Attrash-Najjar, A., & Katz, C. (2023). Child sexual abuse studies in Arab societies: A systematic review and directions for future research. *Trauma, Violence, & Abuse*, 24(3), 1300-1324. <https://doi.org/10.1177/15248380211061773>
- Azaiza, F. (2013). Processes of conservation and change in Arab society in Israel: Implications for the health and welfare of the Arab population. *International Journal of Social Welfare*, 22(1), 15-24. <http://doi.org/10.1111/j.1468-2397.2011.00866.x>
- Barth, J., Bermetz, L., Heim, E., Trelle, S., & Tonia, T. (2013). The current prevalence of child sexual abuse worldwide: A systematic review and meta-analysis. *International Journal of Public Health*, 58(3), 469-483. <http://doi.org/10.1007/s00038-012-0426-1>
- Briere, J., & Scott, C. (2014). *Principles of trauma therapy: A guide to symptoms, evaluation, and treatment: DSM-5 update* (2nd ed.). Sage.
- Brzuzy, S., Ault, A., & Segal, E. A. (1997). Conducting qualitative interviews with women survivors of trauma. *Affilia*, 12(1), 76-83. <http://doi.org/10.1177/088610999701200105>

- Crenshaw, K. (1989). Demarginalizing the intersection of race and sex: A Black feminist critique of antidiscrimination doctrine, feminist theory, and antiracist politics. *University of Chicago Legal Forum*, 1989(1), 139–168. <http://dx.doi.org/10.1093/oso/9780198782063.003.0016>
- Dancig-Rosenberg, H., & Yosef, N. (2019). Crime victimhood and intersectionality. *Fordham Urban Law Journal*, 47(1), 85–116. <https://ir.lawnet.fordham.edu/ulj/vol47/iss1/3>
- Dolev-Cohen, M. (2023). A qualitative study of how Israeli Arab educational counselors handle image-based sexual abuse of female adolescents. *Violence Against Women*, 30(14), 3656–3675. <https://doi.org/10.1177/10778012231179219>
- Dorpat, T. L. (1989). Interactional perspectives on denial and defense. In E. L. Edelstein, D. L. Nathanson, & A. M. Stone (Eds.), *Denial: A clarification of concepts and research* (pp. 17–35). Plenum Press.
- Easton, S. D. (2014). Masculine norms, disclosure, and childhood adversities predict long-term mental distress among men with histories of child sexual abuse. *Child Abuse & Neglect*, 38(2), 243–251. <http://doi.org/10.1016/j.chiabu.2013.08.020>
- Elias, H., & Alnabilsy, R. (2019). Child abuse and neglect among Palestinian citizens in Israel. In M. M. Haj-Yahia, O. Nakash, & I. Levav (Eds.), *Mental health and Palestinian citizens in Israel* (pp. 261–277). Indiana University Press.
- Elias, H., Alnabilsy, R., & Pagorek-Eshel, S. (2019). Barriers to receiving support among young Arab women in Israel who have been abused in childhood. *The British Journal of Social Work*, 49(8), 2073–2091. <https://doi.org/10.1093/bjsw/bcz007>
- El Khoury, C., Mutchler, M. G., Abi Ghanem, C., Kegeles, S. M., Ballan, E., Mokhbat, J. E., & Wagner, G. J. (2021). Sexual violence in childhood and post-childhood: The experiences of young men who have sex with men in Beirut. *Journal of Interpersonal Violence*, 36(19–20), NP11198–NP11217. <https://doi.org/10.1177/0886260519880164>
- Fassinger, R. E. (2005). Paradigms, praxis, problems, and promise: Grounded theory in counseling psychology research. *Journal of Counseling Psychology*, 52(2), 156–165. <https://doi.org/10.1037/0022-0167.52.2.156>
- Fontes, L. A., & Plummer, C. (2010). Cultural issues in disclosures of child sexual abuse. *Journal of Child Sexual Abuse*, 19(5), 491–518. <http://doi.org/10.1080/10538712.2010.512520>
- Gartner, R. B. (Ed.). (2018). *Understanding the sexual betrayal of boys and men: The trauma of sexual abuse*. Routledge.
- Gerbaka, B., Richa, S., & Tomb, R. (2021). *Child sexual abuse, exploitation and trafficking in the Arab region..* Springer Nature.
- Gesser-Edelsburg, A., & Arabia, M. A. E. (2018). Discourse on exposure to pornography content online between Arab adolescents and parents: Qualitative study on its impact on sexual education and behavior. *Journal of Medical Internet Research*, 20(10), Article e11667. <http://doi.org/10.2196/11667>

- Haboush, K. L., & Alyan, H. (2013). "Who can you tell?" Features of Arab culture that influence conceptualization and treatment of childhood sexual abuse. *Journal of Child Sexual Abuse*, 22(5), 499-518. <http://doi.org/10.1080/10538712.2013.800935>.
- Haj-Yahia, M. M. (2019). The Palestinian family in Israel: Its collectivist nature, structure, and implications for health interventions. In I. Levav, M. M. Haj-Yahia, & O. Nakash (Eds.), *Mental health and Palestinian citizens in Israel* (pp. 97-120). Indiana University Press.
- Haj-Yahia, M. M., & Tamish, S. (2001). The rates of child sexual abuse and its psychological consequences as revealed by a study among Palestinian university students. *Child Abuse & Neglect*, 25(10), 1303-1327. [http://doi.org/10.1016/S0145-2134\(01\)00277-0](http://doi.org/10.1016/S0145-2134(01)00277-0)
- Herman, J. L. (1992). *Trauma and recovery: The aftermath of violence -- From domestic abuse to political terror*. Basic Books.
- Hussin, N., & Tajuddin, H. H. A. (2021). An Islamic perspective on preventing sexual abuse against children. *IJUM Law Journal*, 29(S1), 153-176. [https://doi.org/10.31436/ijumlj.v29i\(S1\).640](https://doi.org/10.31436/ijumlj.v29i(S1).640)
- Joseph, S. (1996). Gender and family in the Arab world. In S. Sabbagh (Ed.), *Arab women: Between defiance and restraint* (pp. 194-201). Olive Branch Press.
- Katz, C., Tener, D., Marmor, A., Lusky-Weisrose, E., & Mordi, H. (2022). "Yes, my uncle, I'll do whatever you say": Experiences of Israeli Muslim Arab children during forensic interviews following child sexual abuse. *Journal of Interpersonal Violence*, 37(5-6), NP2465-NP2489. <http://doi.org/10.1177/0886260520943732>
- Klebanov, B., Tener, D., & Katz, C. (2022). What can we learn about the others present during incidents of child abuse? Key lessons and future directions based on a scoping review. *Trauma, Violence, & Abuse*, 24(2), 1078-1094. <http://doi.org/10.1177/15248380211050584>
- Lerner, M. J. (1980). *The belief in a just world: A fundamental delusion*. Springer.
- Letourneau, E. J., Eaton, W. W., Bass, J., Berlin, F. S., & Moore, S. G. (2014). The need for a comprehensive public health approach to preventing child sexual abuse. *Public Health Reports*, 129(3), 222-228. <http://doi.org/10.1177/003335491412900303>
- Lev-Wiesel, R. (2006). Intergenerational transmission of sexual abuse? Motherhood in the shadow of incest. *Journal of Child Sexual Abuse*, 15(2), 75-101. http://doi.org/10.1300/J070v15n02_06
- Lev-Wiesel, R., Eisikovits, Z., First, M., Gottfried, R., & Mehlhausen, D. (2016). Prevalence of child maltreatment in Israel: A national epidemiological study. *Journal of Child & Adolescent Trauma*, 11(2), 141-150. <http://doi.org/10.1007/s40653-016-0118-8>
- Lincoln, Y. S., & Guba, E. G (1985). *Naturalistic inquiry*. Sage.
- Manay, N., & Collin-Vézina, D. (2021). Recipients of children's and adolescents' disclosures of childhood sexual abuse: A systematic review. *Child Abuse & Neglect*, 116(1), Article 104192. <http://doi.org/10.1016/j.chiabu.2019.104192>

- Marshall, M. N. (1996). Sampling for qualitative research. *Family Practice*, 13(6), 522-526. <http://doi.org/10.1093/fampra/13.6.522>
- Meler, T. (2020). Money, power, and inequality within marriage among Palestinian families in Israel. *The Sociological Review*, 68(3), 623-640. <https://doi.org/10.1177/0038026119881093>
- Moeyersons, M., De Vlieghe, K., Huyghe, B., De Groof, S., Milisen, K., & Dierckx de Casterlé, B. (2022). 'Living in a shrinking world'—The experience of loneliness among community-dwelling older people with reduced mobility: A qualitative grounded theory approach. *BMC Geriatrics*, 22(1), 285. <https://doi.org/10.1186/s12877-022-02998-5>
- Nash, J. C. (2008). Re-thinking intersectionality. *Feminist Review*, 89(1), 1-15. <https://doi.org/10.1057/fr.2008.4>
- Neimeyer, R. A., & Levitt, H. M. (2001). Coping and coherence: A narrative perspective on resilience. In C. R. Snyder (Ed.), *Coping with stress: Effective people and processes* (pp. 47-67). Oxford University Press.
- Ouis, P. (2009). Honourable traditions? Honour violence, early marriage and sexual abuse of teenage girls in Lebanon, the occupied Palestinian territories and Yemen. *International Journal of Children's Rights*, 17, 445-474. <http://doi.org/10.1163/157181808X389911>
- Patton, M. Q. (2002). *Qualitative research and evaluation methods* (3rd ed.). Sage.
- Peled, E., & Leichtentritt, R. (2002). The ethics of qualitative social work research. *Qualitative Social Work*, 1(2), 145-169. <http://doi.org/10.1177/147332500200100203>
- Pereda, N., Guilera, G., Forns, M., & Gómez-Benito, J. (2009). The international epidemiology of child sexual abuse: A continuation of Finkelhor (1994). *Child Abuse & Neglect*, 33(6), 331-342. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2008.07.007>
- Romano, E., Moorman, J., Ressel, M., & Lyons, J. (2019). Men with childhood sexual abuse histories: Disclosure experiences and links with mental health. *Child Abuse & Neglect*, 89, 212-224. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2018.12.010>
- Rosenthal, G. (2004). Biographical research. In C. Seale, G. Gobo, J. F. Gubrium, & D. Silverman (Eds.), *Qualitative research practice* (pp. 48-64). Sage.
- Shalhoub-Kevorkian, N. (1999). The politics of disclosing female sexual abuse: A case study of Palestinian society. *Child Abuse & Neglect*, 23(12), 1275-1293. [https://doi.org/10.1016/S0145-2134\(99\)00104-0](https://doi.org/10.1016/S0145-2134(99)00104-0)
- Sigad, L. I., & Tener, D. (2022). Trapped in a maze: Arab teachers in Israel facing child sexual abuse among their pupils. *Journal of Interpersonal Violence*, 37(11-12), NP9446-NP9468. <http://doi.org/10.1177/0886260520983278>
- Sigad L. I., Tener D., Lusky-Weisrose, E. (2024). "I need to be the person who will know to do the right thing": Perspectives of Arab and Jewish teachers confronting child sexual abuse. *Psychology of Violence*, 14(1), 14-23. <https://doi.org/10.1037/vio0000489>

- Spiegel, J. (2013). *Sexual abuse of males: The SAM model of theory and practice*. Routledge.
- Strauss, A., & Corbin, J. M. (1998). *Basics of qualitative research: Techniques and procedures for developing grounded theory* (2nd ed.). Sage.
- Sulimani Aidan, Y., & Benbenishty, R. (2013). Child maltreatment reports in Israel: The intersection between community socioeconomic characteristics and ethnicity. *American Journal of Orthopsychiatry*, 83(1), 29-36. <https://doi.org/10.1111/ajop.12009>
- Willis, D. G., Zuccherro, T. L., DeSanto-Madeya, S., Ross, R., Leone, D., Kaubris, S., Moll, K., Kulow, E., & Easton, S. D. (2014). Dwelling in suffering: Barriers to men's healing from childhood maltreatment. *Issues in Mental Health Nursing*, 35(8), 569-579. <http://doi.org/10.3109/01612840.2013.856972>
- Winters, G. M., & Jeglic, E. L. (2017). Stages of sexual grooming: Recognizing potentially predatory behaviors of child molesters. *Deviant Behavior*, 38(6), 724-733. <http://doi.org/10.1080/01639625.2016.1197656>
- World Health Organization. (1999). *Report of the consultation on child abuse prevention, 29-31 March 1999, WHO, Geneva*. <https://iris.who.int/handle/10665/65900>
- Younes, M. N. (2014). Contextualizing oppression and family violence in Israel: Israeli and Palestinian experiences. In S. M. Asay, J. DeFrain, M. Metzger, & B. Moyer (Eds.), *Family violence from a global perspective: A strengths-based approach* (pp. 166-180). Sage.
- Zeira, A., Astor, R. A., & Benbenishty, R. (2002). Sexual harassment in Jewish and Arab public schools in Israel. *Child Abuse & Neglect*, 26(2), 149-166. [http://doi.org/10.1016/S0145-2134\(01\)00314-3](http://doi.org/10.1016/S0145-2134(01)00314-3)